

ZLO v nás

Anonymita a nevědomost. Okolnosti, které přispívají k tomu, že je současná společnost stále víc agresivní, násilná a plná zloby. Děti patří k nejohroženějším skupinám. Co dělat, aby se ty vaše na stranu zla nepřidaly?

Text: MICHAELA SVOBODOVÁ Foto: SHUTTERSTOCK

Měli před sebou krásnou budoucnost. Vysokou školu, manželky, děti. Možná. A možná také ne. To už se dnes nedozvíme. Těch pět chlapců, kteří za pár let měli na maturitním plese protáčet spolužačky, o své budoucnosti rozhodlo během jediného dne. Jediné krátké chvíle. To když jednomu ze svých kamarádů, dominantnímu agresorovi, pomohli s vraždou.

I když nezabýjeli, pomohli odklízet stopy, nezavolali policii, tajili a zatloukali. „Všichni až na jednoho to byli slušní kluci, ale když ten dominantní zavraždil a začal jim dávat úkoly, najednou nevěděli, co mají dělat. Hlavní roli tady měla osobnostní nezralost a situační tlak,“ říká o případu klinický psycholog z Psychiatrické kliniky I. lékařské fakulty Univerzity Karlovy Radek Ptáček.

Právě tyto okolnosti patří k nejčastějším příčinám, proč se člověk přidá na stranu zla. A u dětí to platí dvojnásob. Nemusí přítom jít ani o třídního gaunera. Zlo dokáže do svých spárů chytit i „slušňáky“, do kterých byste to na první pohled neřekli. „Sklony ke zlu vycházejí z lidské přirozenosti, člověk se jim nemůže úplně vyhnout, pravděpodobnost, že

jim podlehne, ale může i zásadně snížit,“ říká Ptáček.

MILÉ DĚTI, SVĚT NENÍ RŮŽOVÝ

Zlo se člověka snaží „dohnat“ celý život. Neplatí to jen u dětí. Člověk si jeho přítomnost ani neuvědomí.

Podle různých výzkumů mu čas od času podlehne až 70 procent lidí, většina právě pod tíhou situačního tlaku. To znamená, že se jednoduše dostanou do situace či prostředí, které agresivitu a zlé chování nepřímo podporuje. A jako celek pak tlačí na jedince, aby se k agresivnímu chování přidal, aby nevyčníval. Platí to i o dětech.

„Je celá řada dětí, které se přidají k nějaké lumpárně, nebo dokonce trestnému činu jen proto, že jsou ve špatnou chvíli na špatném místě,“ varuje rodiče Ptáček, který pracuje jako soudní znalec a často vypracovává posudky i na nezletilé, kteří za sebou mají trestnou činnost.

„Pokud dítě tíhne k problematickým kamarádům, někdy nezbude než kontakt zcela přerušit – i za cenu změny školy.“

Tlak okolí obvykle zapůsobí nejlépe na děti, které nevědí, jak se mají v dané situaci zachovat, a proto udělají to, co jim někdo jiný nařídí nebo co vidí u ostatních. Udržovat děti v růžové bublině dokonalého a bezpečného světa proto není příliš praktické. Rodiče by měli děti připravovat i na nepříjemné nebo nebezpečné okamžiky.

„Když budeme chtít dítě vychovat tak, aby odolalo situačnímu tlaku, musíme se s ním nejprve naučit mluvit. Také si musíme uvědomit, že to, co dítě pro svůj život potřebuje, je znalost situací, které mohou nastat, i to, jak se v nich chovat.

Ve škole to děti neučí, doma velmi často také ne. Přitom je to tak důležité.

Opakovat dětem stále dokola, co se vše může stát a jak se v takové situaci chovat,“ radí Ptáček.

Jak jinak by se měly děti dozvědět o tom, jak se chovat, když je například bude chtít někdo cizí odvést? Nebo co dělat, když uvidí, jak spolužák bije mladšího chlapce? Případně jak zareagovat, když ve škole uvidí skupinovou šikanu? Dítě by se vždy mělo zachovat adekvátně svému věku. U nejmenších tak obvykle platí, že by měly vyhledat dospělou osobu.

„Je nutné omezit situace, ve kterých dítě neví, co dělat. Nestačí to říci jednou ani dvakrát. Je třeba to neustále opakovat a povídat si o tom. Nezajistí to sice jednoznačně, že dítě nesklouzne na nesprávnou stranu, ale pomůže to snížit pravděpodobnost, že se tak stane,“ radí s výchovou Ptáček.

ŠPATNÝ KAMARÁD MUSÍ PRYČ

I když zlo může udeřit znenadání, varovné signály se často objeví předem a ro-

diče by je rozhodně neměli podceňovat. „Výrazným varovným signálem je, když má dítě problémy ve dvou a více různých prostředích. To znamená, že dítě zlobí doma, u babičky i ve škole. Všude projevuje stejně problematické nebo nepříznivé chování. Pak je třeba opravdu začít něco dělat a rodič by měl vyhledat odborníka. Ideálně dětského psychiatra nebo psychologa,“ radí Ptáček.

Děti si totiž obvykle dovolí doma mnohem více než v nějaké instituci. To, že se doma hádají se sourozencem a odmítají mu půjčit své oblíbené věci, rozhodně neznamená, že šikaují i své spolužáky. Závažným varovným signálem jsou špatné vztahy s rodiči. Na ně může být „zaděláno“ už ve velmi brzkém věku dítěte. Třeba nefunkční vazbou mezi rodičem a dítětem.

Ta nemusí být způsobena jen tím, že dítě vyrůstá zcela bez rodičů, ale také různým problematickým rodičovským chováním: například spory mezi rodiči nebo příliš striktní anebo naopak volnou výchovou. Rodiče by se měli snažit s dětmi o všem mluvit, zajímat se o to, co dítě v průběhu dne dělá i o jeho kamarády.

„To je velmi důležité, protože pokud budeme mít s dětmi dobrý vztah, budou schopny si s námi o všem popovídat. Je samozřejmě také důležité, abychom dětem byli dobrým vzorem. Pak můžeme pravděpodobnost toho, že se dítě přikloní na stranu zla, snížit,“ říká Ptáček.

Od určitého věku ale může být veškerá snaha o dobré vztahy marná. Když si váš potomek oblíbí partu gaunerů, jeho prospěch se rapidně zhorší, přijdou první poznámky a přestupky, je načase jednat bezodkladně. „Vrstevnická skupina může mít na mladistvé naprosto zdrcující vliv. Pokud se snažíte a vaše dítě stejně inklinuje k problematickým kamarádům, nezbude vám než se tento kontakt pokusit přerušit. A to i za cenu toho, že dáte dítě do jiné školy,“ dodává klinický psycholog.

NEBEZPEČNÁ ANONYMITA

O tom, že ve společnosti roste agresivita, násilí a zloba, se často mluví v souvislosti se sociálními sítěmi a veřejnými diskusemi. Ty jsou, zejména poslední dobou, plné vulgarit, rasistických urážek a násilných hrozeb. Podle odborníků to má jednoduché vysvětlení: jsou anonymní.

„Agresivita a zlost ve společnosti jednoznačně narůstá a je to mimo jiné i důsledek technologického pokroku. Ve chvíli, kdy se rozšiřují komunikační prostředky, které zaručují anonymitu, což nejsou jen sociální sítě, ale také třeba mobilní telefony, tak se vytváří nový kanál, prostřed-

„Až ponese-
te odpovědnost za
vše, co napíšete na
internetu, začnou
se lidé chovat lépe.“

nictvím kterého lidé sklouzávají ke zlu,“ říká Ptáček. Vysvětluje to pomocí známého Luciferova efektu, který popsal slavný americký psycholog Philip Zimbardo. Lucifer podle Zimbarda číhá všude a chce slušného člověka svést. A může ho svádět různými způsoby. Anonymita je právě jedním z nich. Někdy nepomůže ani to, že lidé vystupují pod svou fotkou a jménem, na internetu zkrátka zapomínají, že mluví skutečně oni.

I když je agresivita na sociálních sítích mnohdy zlehčována s tím, že jde jen o virtuální tlachání, podle odborníků rozhodně tak nevinná není.

„Jestliže je Lucifer schopen donutit nás k tomu, že jsme zlí na Facebooku, pak je zcela jednoznačně schopen nás přimět k agresivitě nebo bezohlednosti i v jiných situacích. Protože budoucí chování je nejlépe predikováno chováním minulým. To znamená, že když se dopustíme agresivního chování jednou, je velká pravděpodobnost, že budeme agresivní i příště,“ vysvětluje Ptáček.

ŠARMANTNÍ PSYCHOPATI

Některým lidem však ani prevence významně nepomůže. S určitou tendencí k agresivnímu chování se zkrátka již narodili.

„U těchto osob je často velmi podobný průběh. Dítě například vyloučí ze školky, protože jej nezvládají. Pak se dostane na školu, kde přijde do kontaktu s podobně laděnými kamarády, a začnou první problémy. Poznámky za to, že se pere a neposlouchá učitele, brzy přerostou ve zhoršené známky z chování. Protože tomu rodiče nevěnují dostatek pozornosti, tak se z dvojek z chování postupně stane trestný čin a vyšetřování policií. Odtud povede cesta do výchovného ústavu, kde se již mladistvý dostane do kontaktu s dětmi, které mají velmi podobné osudy a jež v dospělosti často končí ve vězení.“ popisuje jeden z možných scénářů Ptáček.

U těchto osob mluvíme o „kriminální kariéře“, která je velmi často spojena s takzvanou disociální poruchou osob-

OTEC LUCIFEROVA EFEKTU

Slavný americký psycholog **Philip Zimbardo** (narozen 1933) působí od roku 1968 na Stanfordově univerzitě. Širší publikum získal nejprve v oblíbeném televizním pořadu Objevování psychologie, kde naučným způsobem představoval psychologii a její problémy široké veřejnosti. Celosvětově ho ale proslavil až kontroverzní Stanfordský „vězeňský“ experiment z roku 1971. Vysokoškolské studenty tehdy rozdělil do rolí vězňů a dozorců, na dva týdny je zavřel do sklepa univerzity, aby zkoumal, jak role změní jejich chování. Po šesti dnech musel experiment ukončit, protože se u třetiny strážců začaly probouzet sadistické sklony, vězni se psychicky hroutili, změny na sobě pozoroval i on sám jako ředitel věznice.

Z výzkumů genocidy ve Rwandě, Bosně, ale i v dalších válkách pak napsal Zimbardo knihu Luciferův efekt. V současné době se věnuje studiu hrdinů. Zkoumá, jak se z některých lidí stávají hrdinové a jak se naučit být hrdinou. Věnuje se také výzkumu stydlivosti. Zimbardova manželka Christina Maslach je také psycholožka, patří k prvním lidem, kteří objevili a zkoumali syndrom vyhoření.

DĚTI SPRATCI

V roce 2015 otrásla Českem zpráva o tom, že dva nezletilí brutálně utloukli bezdomovce. Z agresivity mladíků byli v šoku i sami vyšetřovatelé, popsali, že nic takového dlouho neviděli. Oba hoši pocházeli z rozpadlých a nefunkčních rodin, vychovávali je prarodiče. Zemi šokovala také vražda třináctileté dívky, kterou loni ubodal její čtrnáctiletý přítel. I on měl za sebou kriminální zkušenost: policie ho v tu dobu vyšetřovala pro těžké ublížení na zdraví, svého kamaráda shodil do výtahové šachty. Policie celý případ kvůli věku odložila, chlapec skončil v diagnostickém ústavu a právě kvůli tomuto případu politici volali po snížení trestní odpovědnosti z patnácti let na čtrnáct.

začnou chovat o něco lépe. Podobné je to i v dopravě. Když jedete obcí a radar vám změří, že jedete 65, lidé na to už ani nereagují. Ale začínají se zavádět systémy, kde je napsáno: auto poznávací značky XXY jede 65, a v tu chvíli lidé zpomalí. V případě, že tam bude i jméno majitele vozidla, zpomalí ještě více,“ vysvětluje Ptáček.

Důležitou součástí prevence je podle něj uvědomování si. Uvědomování si toho, jaké hodnoty zastávám, toho, že i já mohu udělat něco zlého, případně že už to dělám. Jen takoví lidé mohou zlu předejít, případně se poučit a dál už ho nepáchat. Právě sem se zaměřuje i Zimbardův názavný projekt HIP (Heroic Imagination Project, což lze přeložit jako projekt hrdinské imaginace).

Do něj se zapojily školy a další instituce v USA a Austrálii a postupně se přidávají i některé evropské země. Tento neziskový projekt se snaží připravit děti na těžké zkoušky v životě, kdy budou stát na hranici mezi dobrem a zlem.

Na jednom z videí, která v rámci projektu vznikla, leží například mladá žena v bezvědomí na schodech, okolo jdou lidé a nikdo jí nepomůže. Další video ukazuje, že když pomůže jeden, začnou se přidávat další lidé. Učitelé se pak děti ptají, co by udělaly ony, jak by se zachovaly. A následně se žákům snaží vysvětlit, že budou za hrdiny, když prolomí tu bezohlednost. Že se těmi hrdiny, tedy prvními s pomocnou rukou, mají stát právě oni. Projekt se začne již brzy zavádět i v České republice. Na jeho přípravě pracuje právě Radek Ptáček z Psychiatrické kliniky 1. LF UK ve spolupráci s Philipem Zimbardem. ■

rodina@mfdnes.cz

nosti. Ta je charakteristická nedodržením sociálních norem a bezohledností vůči ostatním lidem (i zvířatům). Tyto osoby neznají pocity viny ani výčitky svědomí. Jejich jediným zájmem je dosažení vlastních cílů. Kromě těchto „typických kriminálních“ do této skupiny patří ještě takzvaní psychopati.

„Ti mají velmi podobné rysy jako lidé s disociální poruchou osobnosti, ale jejich dalším diagnostickým znakem je povrchní šarm a obecně velmi dobrá schopnost manipulace v sociálním kontaktu. Opět ovšem spojena s absencí empatie a lítosti.

Specifickou charakteristikou těchto osob je takzvaný parazitický způsob života – bezohledně žijí na úkor druhých. Tyto osoby mají dle výzkumů řadu specifických změn ve funkci a struktuře

mozku, jejich myšlení je pro osoby bez této poruchy proto zcela nepochopitelné,“ vysvětluje Ptáček a dodává, že v populaci se tato diagnóza vyskytuje u 1–5 procent lidí, mezi recidivisty je to ovšem 50–70 procent.

JAK Z TOHO VEN?

Obava, že nás čeká budoucnost jako z béčkových hororů, kdy se ze všech stranou nestvůry, však ani teď není namístě.

„Předpokládám, že se situace může zlepšit. Agresivita a nenávisť rostou mimo jiné díky informačním médiím, protože s nimi neumíme zacházet. Následnou a nezbytnou vývojovou etapou je, že omezíme bezbřehou anonymitu na internetu a za všechno, co napíšete, poneseš odpovědnost. Pak se lidé snad